

Prof. Dr. Nilüfer Kuruyazıcı
İstanbul Üniversitesi
Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Brecht Dosyasını Açarken

Dergimizin XVII. Sayısında ‘Canetti Dosyası’ ile başladığımız dosya bölümünü bu sayıda da ‘Brecht Dosyası’ ile sürdürüyoruz. Böylelikle, 14.08.1956’da ölen Bertolt Brecht’i 50. ölüm yıldönümünde biz de anmak istedik. Gerek Alman Edebiyatı gerekse dünya edebiyatı içinde önemli bir yeri olan, 20. yüzyılın klasiklerinden sayılan Brecht, günümüzde eleştirel bir bakışla ele alınan, oyunlarının güncelliği tartışılan bir yazar. Kuşkusuz yurdumuzda da Germanistik alanında Brecht üzerine çalışmış, uzmanlaşmış meslektaşlarımız olmalıydı... Onları araştırmak ve dosyamıza katılmalarını istemek amacıyla Prof. Dr. Fatma Erkman’la Doç. Dr. Cemal Yıldız’ın Marmara Üniversitesi’nde hazırlayıp 1999 yılında geliştirerek yayımladıkları “**Türkiye Üniversitelerinin Almanca Bölümlerinde Yapılan Çalışmaların Bibliyografyası**”nı taradık ve Germanistik alanında Brecht üzerine çalışan çok az kişi olduğunu saptadık. Nilüfer Kuruyazıcı’nın 1979’daki “Anlatı Öğeleri Açısından Epik Tiyatro” başlıklı makalesinin ardından 1980’de Hüseyin Salihoğlu’nun “Brecht’i Anlamak”, 1983’te Veysel Atayman’ın iki makalesi ile başlayan ilk çalışmalardan sonra 1984 ve 1986-1991 yıllarında Zehra İpşiroğlu başta olmak üzere (dokuz makale), Veysel Atayman, Nilüfer Kuruyazıcı ve Turgay Kurultay’ın makaleleri ile Brecht üzerine en çok İstanbul Üniversitesi’nde çalışıldığını gördük. Brecht üzerine yaptırılmış yüksek lisans ve doktora tezi de yok gibiydi. Bilim adamının sorumluluğu bağlamında “Galilei”yi inceleyen bir yüksek lisans, bir de doktora tezi gene İstanbul Üniversitesi’nde yaptırılmıştı. Dosya yazarlarını seçerken bu durumu göz önüne aldık ve dosyamızı yalnız

Germanistik bölümlerinden gelecek yazılarla kısıtlamak yerine Tiyatro Bölümü'nü de Brecht tartışmamıza katmak istedik. Gerçekten de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tiyatro ve Dramaturji Bölümünden Kerem Karaboğa ve (doktora öğrencisi) Oğuz Arıcı, Brecht tiyatrosuna daha çok epik tiyatro kuramı ve oyunculuk yönünden yaklaşan yazıları ve Zehra İpşiroğlu, Brecht'in bugün nasıl sahnelenebileceğini tartıştığı yazısı ile dosyamıza farklı bir renk kattılar.

Bir başka renk de Emine Sevgi Özdamar'ın katkısıyla geldi. Özdamar'ın Brecht'le ilişkisi belki dolaylı, ama yazarın yaşam biçimini belirlemiş olması açısından çok önemli. Çünkü daha sonra yazarlığa başlayacak olan Emine Sevgi Özdamar'ın Almanya'ya gitme nedenini Brecht ve onun tiyatrosunda çalışma arzusunun oluşturduğunu ve kendisinin Berlin'de uzun yıllar Berliner Ensemble'da çalıştığını biliyoruz. İşte dergimize gönderdiği, 2004'te aldığı Kleist Ödülü töreninde yaptığı konuşma metni bu otobiyografik öyküyü dile getiriyor ve ayrıca ödül töreninin Berliner Ensemble'da yapılmış olması da güzel bir rastlantı oluşturuyor. Böylelikle Brecht dosyamız yalnız bilimsel araştırmalarla sınırlı kalmayıp Brecht'e göndermeler yapan özgün bir yazıyla sınırlarını genişletmiş oldu. Bu nedenle konuşma metnini göndererek dosyamıza katıldığı için Sevgi Özdamar'a ayrıca teşekkür ediyoruz.

Dosyamızı hazırlarken Brecht'i farklı yönleriyle ele alan değişik alanlardan yazarların bakışlarına yer vermek, hem de Brecht tiyatrosunun güncelliğini tartışmak istedik. Brecht gibi, edebiyata bakışını eleştirel düşünce temeline oturtan bir yazara başka türlü yaklaşılması da düşünülemezdi herhalde. Gönül isterdi ki Brecht'i her yönüyle ele alıp sorgulayalım. Bir yandan tiyatro yazarı ve kuramcısı olarak değerlendirirken bir yandan da öyküleri ve şiirleri üzerine araştırmalara yer verelim. Dosyamıza Brecht şiirleri üzerine bir çalışma koyamayınca hiç olmazsa Brecht'in, yaşamından yola çıktığı "Vom armen B.B." adlı şiirinin Türkçe çevirisiyle dosyamızı açıyoruz. Ardından bir öykü incelemesi geliyor. Dergimize katkılarını hiç esirgemeyen, Norbert Mecklenburg (Köln Üniversitesi'nden) vatan sevgisi gibi günümüzde de güncelliğini hep koruyan bir konuyu irdeliyor ve Brecht'in "Vatan Sevgisine Duyulan Nefret" başlıklı Keuner Öyküsünü ele alarak diyalektik bir yapıda tartışıyor. Ardından gelen dört yazı tiyatro ağırlıklı. Nilüfer Kuruyazıcı'nın, Brecht'in "Galilei" oyununun üç ayrı uyarlaması arasındaki bakış farklarını, oyunların metnindeki değişikliklerden yola çıkarak ortaya koymaya çalıştığı, Brecht'in tartıştığı bilim adamı ve baskıcı güçler, ya da insanlık karşısında bilim

adamının taşınması gereken sorumluluk sorunlarını günümüzdeki gelişmeler açısından sorguladığı yazısı Brecht'in bugün hâlâ güncelliğini koruyup korumadığına yanıt arayan bir yazı. Zehra İpşiroğlu'nun onun ardından gelen ve Almanya'daki tiyatro uygulamalarına yer verdiği, Brecht'in günümüzde değişik sahnelenmelerle güncelliğini koruyabileceğini savunduğu "Bertolt Brecht Tiyatrosunun Açtığı Yollar ya da Brecht'in Güncelliği Geçmişle Gelecek Arasındaki Köprü" başlıklı yazısı da Brecht'in güncelliğini tartışması açısından Kuruyazıcı'nın yazısı ile yakından ilintili. Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümünden Kerem Karaboğa ile Oğuz Arıcı'nın yazıları epik tiyatro kuramından yola çıkarak Brecht'in gerçekçiliğini ve 'gestus' kavramı ile bağlantılı olarak oyuncudan beklediklerini araştıran yazılar. Oğuz Arıcı'nın yazısını, daha çok epik tiyatro ve birlikte getirdiği kavramları tanımlayan, Brecht tiyatrosunu tanıtıcı bir yazı olarak dosyamıza aldık. Çoğu Üniversitede Brecht tiyatrosu üzerine çok az çalışıldığını göz önünde bulundurarak öğrencilerimiz için böyle tanıtıcı bir yazıya dosyamızda yer vermeyi uygun gördük.

Önemsediğimiz bir başka konu da Brecht'in Türkiye'de akademisyen çevreler dışında ne kadar tanındığını araştırmaktı. Oyunları, kuramsal yazıları, şiirleri, öyküleri Türkçeye ne kadar aktarılmış, oyunlarının hangileri sahnelenmişti? Şiirlerinden Hasan Kuruyazıcı'nın yaptığı bir seçki ilk kez 1966'da "Öğrenmenin Övgüsü" adıyla yayımlanmış, ardından 1972'de "Halkın Ekmeği" adıyla A.Kadir'le Asım Bezirci'nin yaptıkları bir seçki değişik kereler yayımlanmıştı. Şiir çevirmenlerinin Brecht'in bütün şiirlerini ele almak yerine, (bazen aşk şiirleri gibi konularına göre) küçük seçkiler yapmayı yeğlediklerini görüyoruz.

Daha çok felsefi içerikli olan düzyazılarından "me-ti", "Tarihte diyalektik" adıyla ilk kez 1977'de Ahmet Cemal'in çevirisiyle yayımlanmış, "İki Mültecinin Konuşmaları. Kale ile Ziffel" Veysel Atayman tarafından 1984'de çevrilmişti.

Oyun çevirilerine baktığımızda: "Sezuan'ın İyi İnsanı", "Kafkas Tebeşir Dairesi", "Cesaret Ana", "Galilei'nin Yaşamı", Bay Puntilla ve Uşağı Matti" gibi oyunlarının zaman zaman özellikle İstanbul'da sahnelenmiş olması ya da şiirlerinin belirli bir kurgu içinde (Genco Erkal ve Zeliha Berksoy tarafından) sahneye uyarlanması dışında, "Kuralla Kuraldışı", "Üç Kuruşluk Opera", "Düğün Gecesi", "Schweyk Hitler'e Karşı", "Arturo Ui'nin Önlenebilir Tırmanışı" "Baal" ve "Mahagonny Kentinin Yükselişi ve Düşüşü" gibi

oyunlarının Türkçe'ye çevrildiklerini görüyoruz. Bunlar dışında Brecht'in bütün eserlerini çevirtip basmak üzere Suhrkamp Yayınevi ile anlaşılan MitosBoyut Yayınlarının çabasına ve Brecht çevirmenleri olarak Ahmet Cemal, Kamuran Şipal, Yılmaz Onay ve Veysel Atayman'ın çalışmalarına saygıyla değinmek isterim.

Almanca bilmeyen bir araştırmacının da Brecht tiyatrosu üzerine kapsamlı bir araştırma yapabilmesine olanak sağlayacak biçimde Brecht'in kuramsal yazılarının ve özellikle "Tiyatro İçin Küçük Araç"ın da önceleri seçkiler biçiminde Türkçeye aktarıldığını görüyoruz. İlginç olan, Brecht ideolojisini temel alan yazıların özellikle 69 sonrası, yetmişli yıllarda ilgi görmüş ve değişik çevirmenlerce çevrilerek kısa aralarla farklı yayınevlerinde yayımlanmış olması. Hatta bu bağlamda, politik bir yazar olarak görüldüğü için üniversitelerde Brecht üzerine çalışılmaktan çekinildiğini de düşünebiliriz belki. Ama yapılan çevirilere bakıldığında Brecht'in çeviriler açısından günümüzde de ilgi toplamaya devam ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Epik tiyatro kavramlarının Türkçeleştirilmesi konusunda dergimiz hakemlerinden Onur Bilge Kula'dan gelen uyarıya da bu bağlamda değinmek istiyorum. Söz konusu olan, Brecht tiyatrosunun temelini oluşturan 'Verfremdungseffekt' ya da kısa biçimiyle 'V-Effekt' kavramının Türkçede yaygın biçimde *yabancılaştırma* sözcüğüyle karşılanıyor olması. Kendisi bunu Radikal Kitap'da Necmiye Alpay'ın "Dil Meseleleri" köşesinde (13 Ocak 2006) alıntılanan yazısında da dile getiriyor. Marksizmin temel kavramlarından biri olan 'Entfremdung' kavramının da Türkçede *yabancılaşma* olarak karşılanması göz önünde bulundurulduğunda, "Türkçeye *yabancılaşma* olarak aktarılan 'Verfremdung' kavramı için farklı bir önerinin geliştirilmesi gerektiği, kimi tiyatro çevrelerince de kabul bulan *yadırgatım* kavramını güncelleştirmenin yerinde olacağı" görüşünde Onur Bilge Kula. Ben de kendisine bu konuda katıldığımı, Türkçede *yabancılaştırma* yerine *yadırgatma* kavramının daha uygun olacağı görüşünde olduğumu, ama yazarlarımızın seçimlerine bir düzeltme getirmek istemediğimizi de burada belirtmek isterim.